

Vienuolis žaliu abitu

Denisas Nikitenko

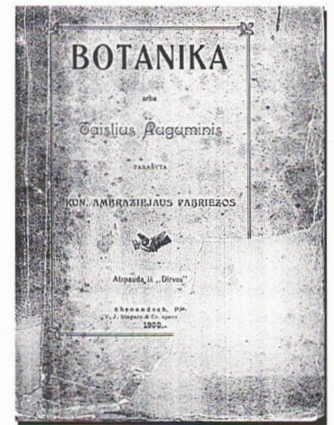
Kas turi fantazijos, akies kraštelio pro raktą skylutę pamatytų tokį vaizdą: kukli gotikinė celė, jos gale prie siauro lango tumulais veržiasi vyšninės pypkės dūmai, pro kuriuos kartkartėmis sušmėžuoja vienuolio figūra, palinkusi prie rašomojo stalo. Kažkur nuaidi varpo dūžiai, žmogus pakyla ir nukaukši akmeniniais laiptais į bažnyčią, priklaupia prie kryžiaus ir trejeta valandų medituoja. Tuo tarpu pro praskydusią dūmų maršką išnyra pirmojo lietuvių botaniko darbas – lentynos nukrautos visokiais buteliukais, kampe guli didelis pluoštas džiovinamų augalų, o ant rašomojo stalo – rankraščiai, knygos, kavos puodelis, užgesusi pypkė. Po vienuoliškos regulos mokslininkas grįžta į celę, aplenkdamas pagarbiai jį nužvelgiančių vyrų būrį. Tuo tarpu apačioje, prie barokinių bažnyčios durų, stabteli kosčiojantis prasčiokas žemaitis. Jis nusiima kepurę, kumšteli į pašonę moteriškai ir paklausia: „Ar čia gyvena tas šventas žmogus, visų ligų žinovas ir gydytojas?“ Senoji nuleidžia akis, parodo į tamsų koridorį ir atsako: „Taip, kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža kaip tik dabar priiminėja ligonius.“

„Vienuolyno žemė“ – taip Kretingą vadina žmonės ir retas kuris nežino J. A. Pabrėžos. Užklausus atsakoma paprastai: „Gyveno dar XIX a., šventas žmogus buvo“. Tačiau šis straipsnis ne apie Pabrėžą – dvasininką, bet, visų pirma, – botaniką, nors bandant papasakoti apie jo mokslinius nuopelnus, neįmanoma išvengti klausimo: kaip vienuolis sugebėjo religiją suderinti su mokslu? Pastabesni tuoj palygintų jį su žemaičių Leonardu da Vinčiu, tik šis derino savo gyvenime mokslą su menu. Pabrėža buvo laikomas mokslininku, per prievartą apsisivilkusiu sutaną. Tačiau tai tik nevykusi

kompromitacija. Tad dar kartą nusikelkime į 1771 metus, kai Pakuršėje, apie Linkėnus (dabartinis Skuodo rajonas), gimė J. A. Pabrėža.

Kaip rašė jo amžininkai, „parėjo jis iš Žemaitijos bajorų Juodvarnio ženkle“, ėjo mokslus Vilniaus universiteto Medicinos fakultete, šio nebaigė ir išėjo į Varnių seminariją. Po kurio laiko teologijos studijas norėjo mesti, bet vis dėlto baigė ir, tapęs kunigu, iškeliavo į Kretingą. Ten jau kunigas Pabrėža dirbo su augalais, augino juos „klištoriaus“ sode. Mokytojaudamas vienintelėje miestelio mokykloje, vaikus vesdavo į pelkes, miškus. Naudojosi jis bet kokia proga laisvalaikiu nuo dvasininko pareigų ir rinko žoles. Sėdėjęs į vežimą, Pabrėža apkeliavo didžiąją dalį Žemaitijos. Matydami kunigą tarsi be tikslo renkant žoles, kai kurie žmonės piktindavosi. Tik po kurio laiko šis pomėgis tapo rimtu, nuosekliu darbu ir netrukus Pabrėža pagarsėjo kaip puikus gydytojas ar net stebukladarys.

Regis, kaip jau minėta, suderinti kunigo pareigas ir mokslinį darbą yra itin keblu – tai kova tarp dviejų žmoguje slypinčių vertybių. Pakalbinti dabartiniai Kretingos vienuoliai nusišypsavo ir paaiškina: Pabrėža priklausė tai kartai, kuriai dar būdinga siekti didžiausios pilnatvės, nesupriešinant dvasinio ir racionalaus gyvenimo. Galima į tai pažvelgti ir kitaip, paties botaniko žodžiais: savo darbus jis aiškina vaikystėje atsiradusia meile augalams. Pagrindinis jo tikslas buvo supažindinti žmones su augalais ir jų vaistinėmis savybėmis. Būtent tokių siekių vedamas Pabrėža ir dirbo su augalais. Kad būtų suprantama parapijiečiams, jis rašė žemaičių tarpe (tai lobiai etnografams ir kalbininkams). Aplenkdamis gausius jo rankraščius apie vaistinius augalus, apsiglostime prie didžiausio darbo – „Botanika, arba Taislius auguminis“. Norėdamas tarnauti žmo-

nėms, vienuolis parašė pirmąjį veikalą lietuvių kalba apie augalus su išsamiu jų sąvadu, paties pritaikyta terminologija, sistematika ir augalų aprašymais. Turbūt botanikai imtų ginčytis, jei pasakyčiau, jog šio unikalaus darbo akstinas – ne sausi moksliniai interesai, bet noras paruošti knygą, padėsiančią jo pagrindiniam siekiui – gydyti vaistažolėmis žmones. Kaip ten bebūtų, kunigo Pabrėžos „Botanika“ – mokslo ir kultūros paminklas.

Rašydamas šią knygą, vienuolis praktiškai vienas ant savo pečių „išnešė“ milžiniškos apimties medžiagą, ją sukaupė ir susistemino. Prieš Pabrėžą jau buvo veikalų apie augalus, parašytų kunigo Kliuko ir profesoriaus Jundzilo, bet lenkiškai. Vienuolis savo sistemai žinių sėmėsi iš J. Wolfgango (VU) lotiniškų veikalų, taip pat knygų gaudavo iš S. Daukanto. Palyginkime: Jundzilas aprašė 519 žiedinių augalų, Pabrėža – 643, o Snarskis – 698. Didelis šio pirmojo lietuvių botaniko nuopelnas – žemaitiškų terminų sukūrimas. Paprastai tai buvo vertiniai iš lotynų kalbos, tačiau labai išradingi ir sumanūs. Kuokelius Pabrėža pakrikštijo „vyrukais“, piestelę – „mote“, o terminai „purka“, „aukšlys“ vartojami iki šiol. Labai įdomūs yra kai kurių augalų pavadinimai, kurių nemažai ir dabar išlikę botanikos terminologijoje. Sudarinėdamas augalų sąvadą, Pabrėža įtraukė ir kerpes, grybus, kai kuriuos egzotiškus augalus. Taip, pvz., kaktusas buvo pavadintas „durkla“, šei-vamedis, kurio lapai dvokia, – „bezdu“, čiobrelis – „dievaičiu“, o eglė – „keniu“. Prof. Wolfgango paakintas, Pabrėža augalų terminologijai pritaikė ir lietuvių pagonių dievų vardus – „raganė“, medaus deivė – „austėja“, požemio dievas – „poklius“, eriukų – „eraičinas“ ir kt.

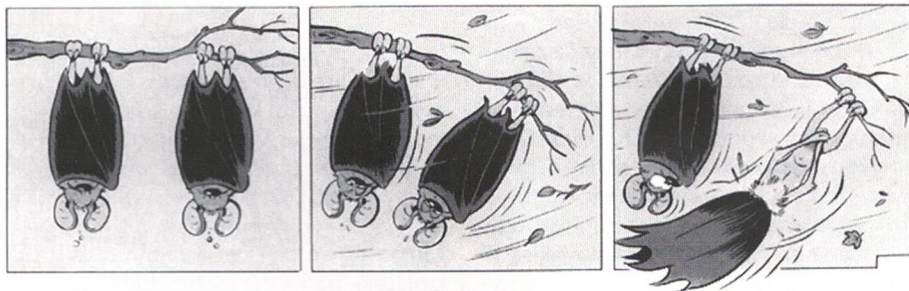
Kaip minėta, visi darbai rašyti žemaičių tarpe. Vienuolis sukūrė net savo gramatiką ir dėl jo dažnai nesutardavo su S. Daukantu. Kartą lenkų mokslininkas papriekaištavo, kam

Pabrėža rašęs žemaitiškai – juk tiek knygų prirašyta lenkiškai. Vienuolis tuoj atsikirto – o kam rašyti lenkiškai – juk tiek daug prirašyta vokiečių, anglų, prancūzų kalbomis.

Kažkada buvau užsidedęs rasti Pabrėžos darbus, galbūt užsilikusius Kretingos vienuolynė, kalbinau gvardijoną, brolius pranciškonus, tačiau niekas nieko nežinojo. Tik vėliau išsiaiškinau, koks vienuolis „žaliu abitu“ darbų likimas – iš sukaupto 800 lapų herbaro (su etiketėmis, tvarkingo) nelikę veik nieko. Dalį dar gyvam Pabrėžai esant išsivežė į Odesą Kretingon atvykęs prof. botanikas Hryniewiczis. Ir tai, regis, vienintelis kelias, kuriuo žolynas buvo patekęs ten, kur reikia. Žemaičių botanikui mirus (1849 metais), Kretingos vienuoliai pasielgė neišmintingai: sunaikino, išdalino, išmetė jo raštus. Kadangi daugiausia jų buvo apie gydymą, tai tik dalis rankraščių pateko į klostoriaus knygyną, kitus rankraščius gavo toks Kretingos felčeris, kuris ir šiuos, matyt, naikino. Herbaras buvo išmestas kaip nereikalingas šlamštas. „Botanikos“ leidybai kunigas Pabrėža buvo gavęs pinigų, bet jam mirus lėšos buvo iššvaistytos, rankraštis pateko į Kauno seminariją. Knyga išleista tik 1900 metais JAV, Masačusetso valstijoje, S. Daukanto iniciatyva.

Kunigas J. A. Pabrėža gyveno laikydamasis griežtos dienvakšės, asketiškai ir neturtingai, visus pinigus leisdamas mokslinėms knygoms. Tačiau jo biblioteka rusų okupacijos metu buvo išnaikinta, kai kurios knygos išvežtos į Tilžę ar Kauną. Taigi Kretingoje likęs tik prisiminimas apie šį kilnios dvasios žmogų, gyvenime derinusį religiją ir mokslą. Vienuoliai pastatė jam koplyčią ir paminklą, o Lietuvos botanikai yra išleidę nemažą pluoštą leidinių. Šis straipsnis – tik koncentruotas pasakojimas tiems, kas nustebo, perskaitę antraštę „Vienuolis žaliu abitu“.

PASIJUOKIM

- Tėti, kas yra muflonas?
 - Tai tokia kvaila žuvis.
 - O mokytoja sakė, kad muflonas bėgioja po kalnus!
 - Aš ir sakau, kad tai kvaila žuvis.

- Iš visų žvėrių pavojingiausias grizlis. Lipsi į medį – jis irgi lips. Nersi į vandenį – jis irgi ners.
 - O jei pasislėpsi?
 - Jis irgi pasislėps...

- Jonai, kodėl tu tris dienas nebuvai darbe?
 - Medžioklėje didžiulis šernas įvarė mane į medį ir neleido išlipti.
 - Kaip tu galėjai taip ilgai be maisto išverti medyje?
 - Man žmona kasdien atnešdavo pietus...

Medžiotojas po medžioklės skambina pačiais.
 - Po pusvalandžio būsiu namie. Kaip sekėsi? Šiaip sau, neblogai. Tau visą mėnesį nereikės pirkti mėsos.
 - Tiek daug žvėrių primedžiojai?
 - Ne, visus pinigus pragėriau...

- Sūneli, laikraštyje rašoma, kad briedis užpuolė mokytoją.
 - Įdomu, kaip jis sužinojo, kad tai mokytojas...

Medžiotojai kalbasi apie savo žmonas.
 - Manoji grakšti kaip stirna, švelni ir su didelėmis didelėmis akimis.
 - O manoji mitri, atsargi ir gudri kaip laputė.
 - Aš, deja, neturiu kuo pasigirti, – sako vienas. - Manoji atrodo visai kaip moteris...

- Kaip medžioklė?
 - Nušoviau ožį.
 - Laukinį?
 - Ožys buvo ne visai laukinis. Laukinis buvo jo šeimininkas...

- Meškerioja du draugai. Staiga vienas ištraukia didžiulę lašišą, apžiūri ją, nuima nuo kabliuko ir meta atgal į upę.
 - Tu gal iš proto išsikrauste? – sušuko kitas.
 - Kodėl tu ją paleidai?
 - Aš negaliu valgyti tokios brangios žuvies...

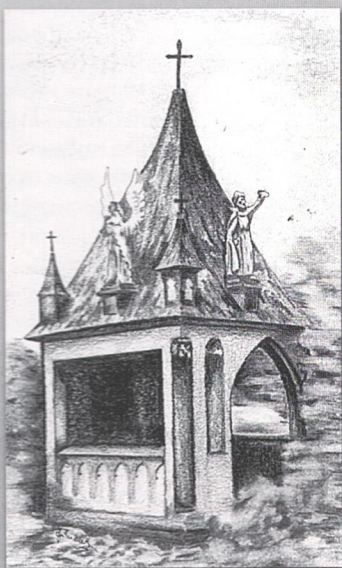
Žmona neriasi iš kailio, mokydama šunelį tupėti ant dviejų kojų. Vyrui atsibodo ta erzelynė:
 - Sakau tau, mieloj, iš to nieko doro nebus...
 - Dar ir kaip bus, - atšauna žmona, - iš pradžių ir su tavim ne lengviau buvo...

Vienoje Londono zooparko tvėveje pirkėjas susidomėjo puikia papūga ara.
 - Hello! – pasigirdo iš narvelio.
 Apstulbęs žmogus stovėjo, nežinodamas ką ir galvoti.
 - To betrukio! Su nebyliu teks gyventi, - pasipiktino ara.

Šuo katei: - Visada rėmiau ir remsiu teisingą pelių karą prieš niekšiškus agresorius!

Brakonierius sulaikomas ežere, betraukiantis tinklus.
 - Pasiduodu, tik, maldauju, leiskite baigti darbą, nes neužmigsiu nesužinojęs, kas juose yra!

Vinco Giedros ištrauka iš eilėraščio apie J. A. Pabrėžą:
*...Išklišinėjau
 po visas žemaičių kerteles,
 išžiūrinėjau,
 kokias tik radęs žoleles.
 Rinkau,
 lietuviškai krikštijau
 ir parapijonui kišau.
 ...Lengvas, regis, daiktas – žolelės,
 o jas betampydamas
 pakriūtėse ir lankose,
 molynėse ir pelkynėse
 primyniau
 tokių pėdų,
 kurias ir dabar,
 kas turi norias akis,
 dar gali pamatyti.*

ISSN 1392-4826

BALTASIS

ŽURNALAS MYLINTIEMS GAMTA

GANDRAS

KAINA - 5,6 LT, PRENUMERATORIAMS 5 LT

2001 Nr.6 (29)

9 771392 482002